ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ MAURICE LAGRANGE της 10ης Δεκεμβρίου 1963*

Κύριε Πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

Για μία ακόμη φορά υποβάλλεται από ολλανδικό δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα δυνάμει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ. Πρόκειται για το Centrale Raad van Beroep, δικαστήριο που δικάζει σε τελευταίο βαθμό και του οποίου οι αποφάσεις επί θεμάτων κοινωνικής ασφαλίσεως δεν υπόκεινται σε κανένα ένδικο μέσο εσωτερικού δικαίου. Τα υποβληθέντα ερωτήματα έχουν σχέση με την ερμηνεία ορισμένων διατάξεων του κανονισμού 3 περί της κοινωνικής ασφαλίσεως των διακινουμένων εργαζομένων που εκδόθηκε κατ' εφαρμογή του άρθρου 51 της Συνθήκης.

Επί της διαδικασίας πρέπει να επισημανθεί μία ιδιομορφία. Το Centrale Raad van Beroep επελήφθη της υποθέσεως κατόπιν ασκήσεως εφέσεως από ασφαλισμένο, την Unger, κατά πρωτόδικης απόφασης που επικύρωσε την άρνηση του αρμοδίου οργανισμού να καταβάλει μία παροχή υγειονομικής ασφαλίσεως. Η πρώτη αυτή απόφαση, της οποίας η αιτιολογία ήταν αρκετά αυστηρή, απέρριπτε ιδίως έναν ισχυρισμό της προσφεύγουσας που βασιζόταν στα άρθρα 4 και 19 του κανονισμού 3. Όμως, το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, στην απόφασή του της 21ης Μαΐου 1963, περιορίζεται στη διαπίστωση ότι επειδή ανέκυψε ζήτημα ερμηνείας κοινοτικού κανονισμού, συντρέχει λόγος παραπομπής στο Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων δυνάμει του άρθρου 177· δεν υποβάλλει ωστόσο στο Δικαστήριο κανένα ερώτημα, αναθέτοντας απλώς στον πρόεδρό του να διαβιβάσει το φάκελο στο Δικαστήριο, ο πρόεδρος δε αυτός είναι εκείνος που με έγγραφο της 12ης Ιουλίου 1963, απευθυνόμενο στον γραμματέα του Δικαστηρίου, εκθέτει τα πραγματικά και νομικά δεδομένα της διαφοράς και διατυπώνει το ερώτημα, το οποίο, όπως λέει, «το Centrale Raad θεωρεί ότι είναι υποχρεωμένο να υποβάλει στο Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων».

Είναι βέβαιο, κύριοι δικαστές, ότι η υποχρέωση των εθνικών δικαστηρίων, στα οποία αναφέρεται η τελευταία παράγραφος του άρθρου 177, να παραπέμπουν στο Δικαστήριο, οσάκις ανακύπτει ενώπιόν τους σε εκκρεμή υπόθεση, κάποιο από τα ζητήματα που περιγράφονται στην πρώτη παράγραφο, δεν απαλλάσσει το εκάστοτε εθνικό δικαστήριο από την υποχρέωση να διατυπώσει το ίδιο τα ερωτήματα που πρέπει να υποβληθούν στο Δικαστήριο, αφού προηγουμένως βεβαιωθεί, στις περιπτώσεις που το αίτημα περί παραπομπής έχει υποβληθεί ρητώς από διάδικο, περί του αν πράγματι πρόκειται για κάποια από τις περιπτώσεις της πρώτης παραγράφου: ερμηνεία της Συνθήκης κ.λπ.

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

Κύριοι δικαστές, θα κρίνετε. Στην προκειμένη περίπτωση, ωστόσο, παρά τον κάπως ιδιότυπο χαρακτήρα της διαδικασίας που ακολουθήθηκε για την παραπομπή στο Δικαστήριο, φρονώ ότι το τελευταίο μπορεί να επιληφθεί της υποθέσεως και να απαντήσει στα ερωτήματα που υπέβαλε ο πρόεδρος εν ονόματι του δικαστηρίου, παρά το ότι δεν περιέχονται στην απόφαση: αρνούμενο να το πράξει, το Δικαστήριο θα μπορούσε να κατηγορηθεί για ανάμιξη στη λειτουργία της δικαιοσύνης του κράτους μέλους.

Νομίζω, επίσης, παρά τις αμφιβολίες που εκφράζει σχετικά η Γερμανική Κυβέρνηση, ότι δεν συντρέχει λόγος να εξετάσει το Δικαστήριο αν το υποβληθέν ερώτημα είναι, πράγματι κρίσιμο για την κατ' ουσίαν επίλυση της διαφοράς, για τον λόγο ότι ακόμη και αν ο κανονισμός 3 δεν επέτρεπε να ικανοποιηθεί το αίτημα της Unger, η τελευταία θα δικαιωνόταν οπωσδήποτε συνεπεία εφαρμογής μιας γερμανο-ολλανδικής Συμφωνίας Κοινωνικής Ασφαλίσεως. Πράγματι, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, έργο του τελευταίου δεν είναι να κρίνει τις σκέψεις στις οποίες στηρίχθηκε το εθνικό δικαστήριο για να διατυπώσει το ερώτημά του ούτε τη σημασία που το δικαστήριο αυτό αποδίδει στο εν λόγω ερώτημα στο πλαίσιο της διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί. Δεν κρίνει παρά μόνο τη δική του αρμοδιότητα και υποχρεούται να απαντήσει στα υποβληθέντα ερωτήματα στο βαθμό που εμπίπτουν στο πεδίο του άρθρου 177, πρώτη παράγραφος.

Κύριοι δικαστές, στην παρούσα υπόθεση, όπως και σε όλες τις υποθέσεις του άρθρου 177, το Δικαστήριο υποχρεούται να προβεί σε αφηρημένη ερμηνεία των νομοθετικών κειμένων που του υποβάλλονται (της Συνθήκης ή πράξεων των οργάνων της Κοινότητας). Αυτό ακριβώς επιδίωξαν τα πρόσωπα που έκαναν χρήση του δικαιώματός τους υποβολής παρατηρήσεων ενώπιον του Δικαστηρίου (η Unger, διάδικος της κύριας δίκης, η Επιτροπή της ΕΟΚ και η Γερμανική Κυβέρνηση) και οι παρατηρήσεις τους, πληρέστατες και επιστημονικά άψογες, περιέχουν όλα τα στοιχεία που απαιτούνται για να δοθεί πρόσφορη απάντηση στο υποβληθέν ερώτημα. Δεν πρέπει, ωστόσο, να λησμονείται ότι η διαδικασία του άρθρου 177 διεξάγεται πάντα στο πλαίσιο διαφοράς και ότι πολύ συχνά, οι συγκεκριμένες συνθήκες της διαφοράς αυτής συμβάλλουν αποτελεσματικά στην κατανόηση του αφηρημένου ζητήματος ερμηνείας, όπως συμβαίνει με το παράδειγμα που στηρίζει μία θεωρία. Όμως, ενώπιον των δικαστηρίων το παράδειγμα δεν επιλέγεται από τον θεωρητικό, αλλά επιβάλλεται στον δικαστή ως πραγματικό γεγονός. Έχω επίσης τη γνώμη ότι θα ήταν ίσως χρήσιμο να αρχίσω υπενθυμίζοντας τις συνθήκες υπό τις οποίες γεννήθηκε η διαφορά στην εσωτερική έννομη τάξη για να καταλήξει στην παραπομπή στο Δικαστήριο.

Η ενδιαφερομένη, Unger, σύζυγος Hoekstra, ήταν, δυνάμει συμβάσεως εργασίας, υποχρεωτικά ασφαλισμένη κατά ασθενείας. Μετά τη λήξη της συμβάσεως αυτής, έγινε δεκτό το αίτημά της να υπαχθεί στην προαιρετική ασφάλιση, σύμφωνα με τον νόμο που επιτρέπει την προαιρετική συνέχιση μιας υποχρεωτικής μέχρι τότε ασφαλίσεως, «όταν τα εν λόγω πρόσωπα ασκούν ή πρόκειται να ασκήσουν επάγγελμα ή ανεξάρτητο επιτήδευμα ή όταν είναι εύλογο να υποτεθεί ότι θα δεχθούν να συνάψουν νέα σύμβαση εργασίας αν παρουσιαστεί σχετική ευκαιρία»: αυτή η δεύτερη περίπτωση εφαρμόστηκε εν προκειμένω.

Ένα μήνα αργότερα, η Unger ασθένησε ενώ διέμενε στην κατοικία των γονέων της στη Γερμανία και χρειάστηκε να νοσηλευθεί. Μετά την επιστροφή της στις Κάτω Χώρες ζήτησε την απόδοση των καταβληθέντων εξόδων υγειονομικής περιθάλψεως, το αί-

τημά της όμως δεν έγινε δεκτό κατ' εφαρμογή μιας κανονιστικής διατάξεως, σύμφωνα με την οποία οι δικαιούχοι προαιρετικής ασφαλίσεως δεν δικαιούνται τα έξοδα υγειονομικής περιθάλψεως στα οποία υποβάλλονται κατά τη διαμονή τους στο εξωτερικό, «εκτός εάν τους έχει επιτραπεί, υπό τις προϋποθέσεις που προβλέπονται σχετικά από τις οικείες διατάξεις περί ελέγχου, να διαμείνουν στο εξωτερικό προκειμένου να αποκατασταθεί η υγεία τους» (πράγμα που δεν συνέβαινε εν προκειμένω).

Η ενδιαφερομένη προσέφυγε κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του αρμοδίου δικαστηρίου πρώτου βαθμού, επικαλέστηκε δε, ιδίως, τις διατάξεις του άρθρου 19, παράγραφος 1, του κανονισμού 3 του Συμβουλίου ΕΟΚ, περί της κοινωνικής ασφαλίσεως των διακινουμένων εργαζομένων, διατάξεις που έχουν ως εξής:

«Εργαζόμενος μισθωτός ή εξομοιούμενος προς μισθωτό, υπαγόμενος σε ασφαλιστικό φορέα κράτους μέλους και ο οποίος κατοικεί στο έδαφος του κράτους αυτού, έχει δικαίωμα λήψεως ασφαλιστικών παροχών κατά την προσωρινή διαμονή του στο έδαφος άλλου κράτους μέλους, όταν η κατάστασή του έχει ανάγκη άμεσης υγειονομικής περιθάλψεως, συμπεριλαμβανομένης της νοσηλείας σε νοσοκομείο. Η διάταξη αυτή εφαρμόζεται επίσης στην περίπτωση εργαζομένου που δεν υπάγεται στον εν λόγω φορέα, ο οποίος όμως έχει δικαίωμα λήψεως παροχών από τον φορέα αυτό ή θα είχε το δικαίωμα αυτό αν βρισκόταν στο έδαφος του πρώτου κράτους.»

Όπως βλέπετε, στο νομοθετικό αυτό κείμενο δεν τίθεται θέμα ούτε διακρίσεως μεταξύ υποχρεωτικής και προαιρετικής ασφαλίσεως ούτε, στην περίπτωση προαιρετικής ασφαλίσεως, ειδικής αδείας που να επιτρέπει τη νοσηλεία στο εξωτερικό. Απαιτείται, πάντως, ο δικαιούχος να είναι «*εργαζόμενος μισθωτός ή εξομοιούμενος προς μισθωτό*, υπαγόμενος σε ασφαλιστικό φορέα κράτους μέλους». Τι είναι όμως «εργαζόμενος εξομοιούμενος» προς μισθωτό κατά την έννοια της διατάξεως αυτής; Για την απάντηση πρέπει να γίνει αναδρομή στο άρθρο 4, παράγραφος 1, του κανονισμού, σύμφωνα με το οποίο:

«Οι διατάξεις του παρόντος κανονισμού εφαρμόζονται επί των εργαζομένων μισθωτών ή εξομοιουμένων προς μισθωτούς, οι οποίοι υπάγονται ή έχουν υπαχθεί στη νομοθεσία ενός ή περισσοτέρων κρατών μελών και οι οποίοι είναι υπήκοοι ενός από τα κράτη μέλη ή απάτριδες ή πρόσφυγες που κατοικούν στο έδαφος κράτους μέλους καθώς και επί των μελών των οικογενειών τους ή των επιζώντων των εν λόγω εργαζομένων.»

Στη συνέχεια, προχωρώντας στην ερμηνεία, στην οποία το άρθρο 177, δεύτερη παράγραφος, του παρείχε το δικαίωμα να προβεί, το δικαστήριο απέρριψε τους ισχυρισμούς της προσφεύγουσας με απόφαση της 24ης Οκτωβρίου 1962 (παράρτημα 1 του εγγράφου παραπομπής), η οποία είναι ασφαλώς το σημαντικότερο έγγραφο του φακέλου και του οποίου θεωρώ αναγκαίο να παραθέσω το σπουδαιότερο απόσπασμα, σε μετάφραση της οποίας αναλαμβάνω την ευθύνη:

«Δυνάμει των ανωτέρω διατάξεων της Συνθήκης, η εφαρμογή των διατάξεων του κανονισμού ΕΟΚ και οποιασδήποτε διατάξεως της συνθήκης που έχει συναφθεί μεταξύ του Βασιλείου των Κάτω Χωρών και της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας εξαρτάται από το αν το πρόσωπο για το οποίο πρόκειται είναι εργαζόμενος

μισθωτός ή εξομοιούμενος προς μισθωτό κατά την έννοια του άρθρου 4 του προαναφερθέντος κανονισμού.

Αν και ο κανονισμός ΕΟΚ δεν προσδιορίζει ποια πρόσωπα πρέπει να θεωρούνται ως εξομοιούμενα προς μισθωτούς για την εφαρμογή και εκτέλεση του κανονισμού, είναι σαφές για το δικαστήριο ότι η εν λόγω διάταξη αφορά τα πρόσωπα που έχουν ενεργό συμμετοχή στην οικονομική διαδικασία και των οποίων οι εργασιακές σχέσεις, παρά το ότι δεν ασκούν δραστηριότητα στα πλαίσια συμβατικής σχέσεως παροχής μισθωτών υπηρεσιών, εξομοιώνονται *ρητά* προς μισθωτούς, *μέσω νομοθετικής ερμηνείας*, στην οποία προβαίνει η *εθνική νομοθεσία* του ενδιαφερομένου κράτους μέλους *προς το σκοπό της εφαρμογής* ενός ή περισσοτέρων νόμων περί κοινωνικής ασφαλίσεως.

Τόσο ο νόμος περί υγειονομικής ασφαλίσεως όσο και η κανονιστική ρύθμιση περί προαιρετικής υγειονομικής ασφαλίσεως που βασίζονται στον εν λόγω νόμο δεν καταφεύγουν για την αναγνώριση της ιδιότητας του προαιρετικώς ασφαλισμένου στο *νομικό πλάσμα* που συνίσταται στο να θεωρείται ο προαιρετικώς ασφαλισμένος ως μισθωτός εργαζόμενος κατά την έννοια του νόμου περί υγειονομικής ασφαλίσεως ή ως πρόσωπο εξομοιούμενο προς μισθωτό, έτσι ώστε να μην μπορεί να θεμελιωθεί κατά τον τρόπο αυτό ο ισχυρισμός της προσφεύγουσας, σύμφωνα με τον οποίο θα έπρεπε να εξομοιωθεί προς μισθωτό εργαζόμενο.

Κατά τη γνώμη του δικαστηρίου, η προσφεύγουσα δεν μπορεί να επικαλεσθεί ούτε τον κανονισμό ΕΟΚ, ο οποίος σύμφωνα με το προοίμιό του αποσκοπεί στην προώθηση της ελεύθερης κυκλοφορίας των μισθωτών εργαζομένων στα κράτη μέλη, στόχο που δεν επηρεάζει το δικαίωμα της προσφεύγουσας για καταβολή ασφαλιστικών παροχών υπό την ιδιότητά της ως προαιρετικώς ασφαλισμένης που διαμένει στο εξωτερικό — δικαίωμα το οποίο απέκτησε επειδή ακριβώς έχασε προσωρινά την ιδιότητα του μισθωτού.»

Η επιχειρηματολογία, συνεπώς, του δικαστηρίου μπορεί να συστηματοποιηθεί ως εξής:

Αρχίζει με την ερμηνεία του άρθρου 4, σύμφωνα με τον ακόλουθο συλλογισμό:

1. Το κριτήριο της «εξομοιώσεως» προς μισθωτό εργαζόμενο πρέπει να αναζητηθεί στον εθνικό νόμο.

2. Ο ολλανδικός νόμος δεν γνωρίζει «νομικό πλάσμα» που να εξομοιώνει τον προαιρετικώς ασφαλισμένο προς μισθωτό εργαζόμενο κατά την έννοια του όρου στον τομέα της κοινωνικής ασφαλίσεως.

3. Επομένως, ως «εξομοιούμενος» προς μισθωτό μπορεί να θεωρηθεί μόνον όποιος συγκεντρώνει τις ειδικές προϋποθέσεις που απαιτούνται, ενόψει της εφαρμογής ενός ή περισσοτέρων νόμων κοινωνικής ασφαλίσεως, για τη χορήγηση ορισμένων παροχών σε μη μισθωτό εργαζόμενο.

Ακολουθεί το δεύτερο επιχείρημα: σκοπός του κανονισμού 3 είναι να προαγάγει την ελεύθερη κυκλοφορία *των μισθωτών* εργαζομένων μεταξύ των κρατών μελών. Όμως, η προσφεύγουσα έπαψε, προσωρινά,

να έχει την ιδιότητα μισθωτού. Όσον αφορά την απολαβή των οφειλομένων δυνάμει της προαιρετικής ασφαλίσεως παροχών, το σχετικό δικαίωμα δεν μπορεί να της αναγνωρισθεί παρά υπό τις προϋποθέσεις που θέτει η νομοθεσία του κράτους του οποίου είναι υπήκοος.

Ενόψει των δεδομένων αυτών, το Centrale Raad υπέβαλε διά του προέδρου του στο Δικαστήριο το ακόλουθο ερώτημα:

«Έτσι», λέγει, «ανακύπτει το ερώτημα πώς πρέπει να ερμηνευθεί η Συνθήκη αυτή, καθώς και οι πράξεις που εκδόθηκαν σ' εκτέλεσή της και ιδίως ο ανωτέρω κανονισμός. Ειδικότερα ερωτάται αν ο ορισμός της εννοίας του "μισθωτού ή εξομοιουμένου προς μισθωτό" δίνεται από τη νομοθεσία των κρατών μελών ή αν, αντίθετα, η έννοια αυτή έχει υπερεθνικό περιεχόμενο· στη δεύτερη περίπτωση, ερωτάται ποιο είναι το περιεχόμενο αυτό, του οποίου η γνώση είναι απαραίτητη προκειμένου να κριθεί αν η μη καταβολή των εξόδων υγειονομικής περιθάλψεως σε πρόσωπα που βρίσκονται στην κατάσταση η οποία διαπιστώθηκε στην περίπτωση της προσφεύγουσας προσκρούει στο άρθρο 19, πρώτη παράγραφος.»

Πώς να δοθεί απάντηση στο ερώτημα αυτό, είναι δε δυνατόν η απάντηση που θα δοθεί να ακολουθεί τη διατύπωση του ερωτήματος;

Ένα δεδομένο είναι βέβαιο: παρά το γεγονός ότι ο κανονισμός 3, όπως υπενθυμίζεται στις αιτιολογικές του σκέψεις, δεν είναι παρά επανάληψη μιας συμφωνίας περί κοινωνικής ασφαλίσεως που έχει ήδη υπογραφεί αλλά δεν έχει τεθεί ακόμη σε ισχύ, έχει εντούτοις νομικώς την ιδιότητα του «κανονισμού», κατά την έννοια του άρθρου 189 της Συνθήκης, που είναι «δεσμευτικός ως προς όλα τα μέρη του και ισχύει άμεσα σε κάθε κράτος μέλος». Αυτό σημαίνει ότι οι διατάξεις του συνιστούν αυτοδικαίως κανόνες του κοινοτικού δικαίου και ότι το εθνικό δίκαιο δεν εξακολουθεί να ισχύει παρά μόνο σε δύο περιπτώσεις: είτε οσάκις ο κανονισμός παραπέμπει σ' αυτό ρητώς ή σιωπηρώς (αλλά στην τελευταία περίπτωση κατά τρόπο απερίφραστο) είτε, όπως είναι αυτονόητο, στο βαθμό που ο κανονισμός επιτρέπει τη διατήρηση του εθνικού δικαίου.

Βέβαια, ενώ στη θεωρία γίνονται εύκολα αντιληπτά, τα όρια αυτά ενδέχεται πολλές φορές να είναι δυσδιάκριτα. Υπάρχει, ωστόσο, ένας οδηγός: πρόκειται για τις διατάξεις της Συνθήκης και ιδίως το άρθρο 51 δυνάμει του οποίου εκδόθηκε ο εν λόγω κανονισμός.

Αν δεν έχετε αντίρρηση, θα ξαναδιαβάσω το άρθρο αυτό:

«Το Συμβούλιο, προτάσει της Επιτροπής, λαμβάνει ομοφώνως στον τομέα της κοινωνικής ασφαλίσεως τα αναγκαία μέτρα για την εγκαθίδρυση της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων ιδίως με τη θέσπιση ενός συστήματος που να εξασφαλίζει στους διακινουμένους εργαζομένους και στους εξ αυτών έλκοντες δικαιώματα:

α) τον συνυπολογισμό όλων των περιόδων που λαμβάνονται υπόψη από τις διάφορες εθνικές νομοθεσίες για την κτήση και τη διατήρηση του δικαιώματος προς λήψη παροχής όπως και για τον υπολογισμό του ύψους αυτών·

β) την καταβολή των παροχών στα πρόσωπα που κατοικούν στις επικράτειες των κρατών μελών.»

Συνεπώς, το Συμβούλιο δεν ήταν σε καμία περίπτωση εξουσιοδοτημένο ούτε είχε την πρόθεση να θεσπίσει κοινοτική νομοθεσία περί κοινωνικής ασφαλίσεως που θα υποκαθιστούσε τις διάφορες εθνικές νομοθεσίες. Δεν πρόκειται καν για εργασία προσεγγίσεως και εναρμονίσεως των νομοθεσιών σύμφωνα με το άρθρο 100, που άλλωστε δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί μέσω ενός κανονισμού. Οι εθνικές νομοθεσίες διατηρούνται, με τα διάφορα συστήματα ασφαλίσεώς τους, οι *προϋποθέσεις* όμως *εφαρμογής* των νομοθεσιών αυτών τροποποιήθηκαν αυτοδικαίως στον βαθμό που ο κανονισμός θέσπισε ειδικές διατάξεις προκειμένου η εφαρμογή αυτή να γίνεται σύμφωνα με τους σκοπούς που επιδιώκει η Συνθήκη, δηλαδή να καθιστά δυνατή, στον τομέα της κοινωνικής ασφαλίσεως, την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων εντός της Κοινότητας.

Με βάση τις προηγηθείσες σκέψεις, φαίνεται ότι η ερμηνεία του κανονισμού (αφού η νομιμότητά του δεν αμφισβητείται) μπορεί να χωρήσει χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία όσον αφορά τα άρθρα 4 και 19.

Παραθέτω την αρχή του άρθρου 4:

«Οι διατάξεις του παρόντος κανονισμού ισχύουν για εργαζομένους μισθωτούς ή εξομοιούμενους προς μισθωτούς που υπάγονται ή υπήχθησαν στη νομοθεσία ενός ή περισσοτέρων από τα κράτη μέλη(...)»

Αντικείμενο της διατάξεως είναι να προσδιορίσει το πεδίο εφαρμογής του κανονισμού εν γένει, ορίζοντας τον κύκλο των προσώπων τα οποία διέπει. Πρέπει εν προκειμένω να γίνει αναφορά σε «κοινοτική» έννοια ή στους εθνικούς κανόνες;

Δεν πιστεύω, κύριοι δικαστές, ότι είναι δυνατόν να αρκεστεί κανείς σε μία καθαρά κοινοτική έννοια, δηλαδή έννοια που πηγάζει αποκλειστικά από τις διατάξεις της Συνθήκης. Πράγματι, δεν ανευρίσκεται ούτε στο άρθρο 51 ούτε αλλού ορισμός του όρου «εργαζόμενος» ή «μισθωτός», πολύ λιγότερο δε του «εξομοιούμενος προς μισθωτό». Ούτε απαντώνται διατάξεις αρκετά συγκεκριμένες που να καλύψουν το κενό της απουσίας ορισμού και να καταστήσουν δυνατή μία σταθερή νομική κατασκευή επί του θέματος. Ο ίδιος ο διαπρεπής δικηγόρος της Unger δεν παρέσχε στο Δικαστήριο τα στοιχεία για τέτοια κατασκευή. Επιπλέον, πρέπει να γίνει δεκτή η άποψη της Επιτροπής, ότι η έννοια των «εργαζομένων μισθωτών ή εξομοιουμένων προς αυτούς» αντιδιαστέλλεται προς την έννοια των «μη μισθωτών δραστηριοτήτων» για την οποία γίνεται λόγος στο κεφάλαιο 2 του τίτλου ΙΙΙ περί του δικαιώματος εγκαταστάσεως (άρθρο 52, δεύτερη παράγραφος). Αυτό σημαίνει μάλλον ότι οι «εργαζόμενοι», στους οποίους αναφέρεται το κεφάλαιο 1 του ίδιου τίτλου ΙΙΙ, είναι, κατά την έννοια της Συνθήκης, *μισθωτοί* πλην της περιπτώσεως κατά την οποία ορισμένοι μη μισθωτοί «εξομοιούνται» προς μισθωτούς και, υπαγόμενοι ως εκ τούτου στις διατάξεις του κεφαλαίου 1, δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του κεφαλαίου 2.

Πρέπει χωρίς αμφιβολία να γίνει επίσης δεκτή η άποψη την οποία δέχεται και η Επιτροπή, ότι οι όροι «εργαζόμενοι μισθωτοί ή εξομοιούμενοι προς αυτούς» εκτοπίζουν τις σπανίως απαντώμενες «νομοθεσίες» περί κοινωνικής ασφαλίσεως που καλύπτουν το σύνολο του πληθυσμού. Οι εν λόγω

νομοθεσίες εκτοπίζονται τουλάχιστον στο βαθμό που καλύπτουν αυτοδικαίως τις κατηγορίες μη μισθωτών εργαζομένων του πληθυσμού.

Φρονώ ότι υπό τις δύο αυτές επιφυλάξεις, το κριτήριο πρέπει στην πραγματικότητα να αναζητηθεί στη συνέχεια του κειμένου της διατάξεως: «(...) που υπάγονται ή υπήχθησαν στη νομοθεσία ενός ή περισσοτέρων από τα κράτη μέλη». Οι εθνικές νομοθεσίες, όπως είδαμε, εξακολουθούν να ισχύουν και πρέπει απλούστατα να γίνει αναγωγή σ' αυτές, προκειμένου να γίνει γνωστό ποια είναι τα «εξομοιούμενα» προς μισθωτούς πρόσωπα στα πλαίσια της κοινωνικής ασφαλίσεως: διανοούμενοι, βιοτέχνες κ.λπ. Για το σκοπό αυτό δεν είναι αναγκαίο να περιέχει η εθνική νομοθεσία γενικό ορισμό της εξομοιώσεως ούτε να δημιουργεί «νομικό πλάσμα», πράγμα που δεν συμβαίνει, όπως είναι γνωστό, στις Κάτω Χώρες, αλλά ούτε και στις άλλες χώρες της Κοινότητας. Επομένως, αρκεί, κατά τη γνώμη μου, η εθνική νομοθεσία στην οποία υπάγεται ο ενδιαφερόμενος να προβλέπει σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως υπέρ των μη μισθωτών για να θεωρηθούν τα πρόσωπα που καλύπτονται από το εν λόγω σύστημα ως «εξομοιούμενα» προς μισθωτούς κατά την έννοια του άρθρου 4 του κανονισμού 3. Στην κατηγορία αυτή εμπίπτει ένα σύστημα προαιρετικής ασφαλίσεως, συσταθέν, παραδείγματος χάριν, υπέρ πρώην μισθωτών οι οποίοι ενδέχεται να ξαναγίνουν μισθωτοί: σχετική άλλωστε απόδειξη παρέχει το άρθρο 9 του κανονισμού.

Πρόκειται, συνεπώς, για αναγωγή στο εθνικό δίκαιο, η οποία όμως αποτελεί από μόνη της κανόνα κοινοτικού δικαίου.

Το πρόβλημα, ωστόσο, δεν έχει ακόμα λυθεί. Δεν αρκεί, πράγματι, η διαπίστωση περί του ότι ένα πρόσωπο συγκεντρώνει τις προϋποθέσεις του άρθρου 4 και μπορεί, κατά συνέπεια, να επικαλεσθεί τις διατάξεις του κανονισμού. Πρέπει, επιπλέον, να εξετασθεί κατά πόσον οι συγκεκριμένες διατάξεις τις οποίες επικαλείται είναι εφαρμοστέες στην περίπτωσή του. Στο σημείο αυτό εμπλέκεται το άρθρο 19 και το δεύτερο ερώτημα που υπέβαλε ο πρόεδρος του Centrale Raad. Στο θέμα επίσης αυτό αναφέρεται ο συλλογισμός που περιέχεται στο τελευταίο μέρος του σκεπτικού της αποφάσεως του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου.

Ωστόσο, δεν νομίζω πως το ζήτημα παρουσιάζει δυσκολία: οσάκις εμφανίζεται περίπτωση «εργαζομένου μισθωτού ή *εξομοιουμένου* προς μισθωτό» κατά την έννοια του άρθρου 4, το άρθρο 19 του αναγνωρίζει χωρίς καμία ειδική προϋπόθεση δικαίωμα λήψεως ασφαλιστικών παροχών «κατά την προσωρινή διαμονή του στο έδαφος άλλου κράτους μέλους, εφόσον η κατάστασή του έχει ανάγκη από άμεση ιατρική περίθαλψη, συμπεριλαμβανομένης της νοσηλείας σε νοσοκομείο». Από τη στιγμή που αναγνωρίζεται ότι ο προαιρετικώς ασφαλισμένος, που έχει χάσει προσωρινώς την ιδιότητα του μισθωτού, πρέπει να θεωρείται ως «εξομοιούμενος» προς μισθωτό κατά την έννοια του άρθρου 4, επειδή το καθεστώς αυτό προβλέπεται από την εθνική νομοθεσία, το προνόμιο αυτό της εξομοιώσεως πρέπει να του αναγνωριστεί και για την εφαρμογή των άλλων διατάξεων του κανονισμού στο βαθμό που επαναλαμβάνουν τον όρο «εργαζόμενος μισθωτός ή εξομοιούμενος προς μισθωτό» — όπως το άρθρο 19.

Περαιτέρω, αντίθετα προς ό,τι φαίνεται να φρονεί το πρωτοβάθμιο δικαστήριο, η ερμηνεία αυτή του άρθρου 19 βρίσκεται σε πλήρη αρμονία με τους στόχους στους οποίους προσβλέπει το άρθρο 51 της Συνθήκης. Το τελευταίο επιτάσσει να λαμβάνονται «στον τομέα της κοινωνικής ασφαλίσεως τα αναγκαία μέτρα για την εγκαθίδρυση

της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων». Είναι δε προφανές ότι κάθε μέτρο που εξομοιώνει το έδαφος των διαφόρων κρατών μελών προς το έδαφος του κράτους καταγωγής για τη λήψη των διαφόρων παροχών είναι απόλυτα σύμφωνη με το σκοπό αυτό. Ας σημειωθεί επ' αυτού ότι οι υπό τα στοιχεία α και β του άρθρου 51 περιπτώσεις δεν αναφέρονται περιοριστικά, όπως προκύπτει από τη λέξη «ιδίως», που προηγείται.

Πρόκειται, συνεπώς, για περίπτωση στην οποία ο κανόνας εσωτερικού δικαίου (στη συγκεκριμένη περίπτωση ο εξαιρετικός χαρακτήρας του δικαιώματος ενός προαιρετικώς ασφαλισμένου για λήψη παροχών λόγω ασθενείας σε περίπτωση διαμονής του σε ξένο έδαφος) τροποποιείται από κανόνα του κοινοτικού δικαίου. Δεν πρόκειται, πάντως, για τροποποίηση του επίμαχου συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως, αλλά για τροποποίηση που έχει απλώς ως σκοπό και ως αποτέλεσμα την προσαρμογή της λειτουργίας του εν λόγω συστήματος στις ανάγκες των επιδιωκομένων από τη Συνθήκη σκοπών.

Τελειώνοντας, παρατηρώ ότι, κατά τη γνώμη μου, δεν συντρέχει λόγος να δοθούν απαντήσεις στα ερωτήματα που θέτει η Επιτροπή στη σελίδα 27, υπό στοιχείο β, τα οποία νομίζω ότι δεν υποβλήθηκαν. Αντίθετα, φρονώ ότι πρέπει να προβεί το Δικαστήριο στην ερμηνεία του άρθρου 19, η οποία ζητήθηκε ρητώς.

Προτείνω να δοθούν στα υποβληθέντα ερωτήματα οι ακόλουθες απαντήσεις (χρησιμοποιώ σχεδόν αυτολεξεί τη διατύπωση του ερωτήματος της Επιτροπής, η οποία κατά τη γνώμη μου είναι άψογη):

1. «Εξομοιούνται προς μισθωτούς εργαζομένους», κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, του κανονισμού 3, τα πρόσωπα τα οποία στον τομέα της κοινωνικής ασφαλίσεως προστατεύονται, δυνάμει διατάξεων εσωτερικού δικαίου, κατά ενός ή περισσοτέρων κινδύνων κατά της ζωής στα πλαίσια συστημάτων ασφαλίσεως που έχουν συσταθεί υπέρ των μισθωτών εργαζομένων, τούτο δε ανεξαρτήτως της νομικής μορφής ή της διατυπώσεως που χρησιμοποιεί ο εθνικός νομοθέτης προκειμένου να προβεί στην επέκταση αυτή ή του αν η υπαγωγή των εν λόγω προσώπων στα συστήματα αυτά είναι υποχρεωτική ή προαιρετική.

2. Οι διατάξεις του άρθρου 19, παράγραφος 1, του κανονισμού 3, εφαρμόζονται επί των «εργαζομένων μισθωτών ή εξομοιουμένων προς αυτούς», τους οποίους αφορά το άρθρο 4, παράγραφος 1, και μάλιστα με την ίδια έννοια.